

Tilastotietojen hyödyntäminen maakuntakirjastoissa

Maija Saraste, Oulun kaupunginkirjasto
Tilastot ja kustannukset tehokkuudeksi
3.12.2013

Kyselyn toteuttaminen

- Kysely tehtiin sähköpostitse syksyllä 2013.
- Vastauksia tuli 15 maakuntakirjastosta ja Helsingin kaupunginkirjastosta.
- Kolme maakuntakirjastoa jätti vastaamatta.
- Kysymyksiä oli kahdeksan, näistä osa oli laajoja.
- Vastaukset olivat vapaamuotoisia, mikä aiheutti hieman vaikeuksia yhteenvedon tekemisessä.
- Toisaalta vastaajilla oli enemmän väljyyttä kertoa siitä, mistä halusivat.

Mitä tilastoja kirjastot hyödynsivät?

- Yleisten kirjastojen tilastotietokanta
- Oma kirjastojärjestelmä
- Kävijälaskurit
- Kunnan väestötilastot (alueittain): ikä, kieli, sosioekonominen asema, kulttuurinen tausta
- Tiedot kunnan palveluiden sijainnista, esim. koulut ja päiväkodit, myös muuta tietoa toimintaympäristöstä, usein kaivattiin tiiviimpää yhteistyötä esim. kaupunkisuunnittelun kanssa.
- Muutamat kirjastot mainitsivat käyttävänsä karttapohjaisia tietoja (Helsinki, Hämeenlinna, Oulu, Turku).
- Tampereella mainittiin hyödynnettävän asiakaskoneiden ajanvarausjärjestelmän antamia tietoja laitekantaa kehitettäessä.

Yleisten kirjastojen tilastotietokanta

- Kansallisesta tilastoinnista ja tilastotietokannan ylläpidosta vastaa opetus- ja kulttuuriministeriön kulttuuriyksikkö.
- Tietokannan tilastotietojen tuotantoon osallistuvat Ahvenanmaata lukuun ottamatta Suomen yleiset kirjastot ja elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskukset.
- Tietokannassa on tietoja vuodesta 1999 alkaen, vuosien 1999 ja 2000 tiedot ovat osin suppeammat.
- Tietojen perusyksikkö on kunnan tai kuntien yhteinen kirjastolaitos kokonaisuutena, yksittäisten palvelupisteiden tietoja ei ole tilastoitu erikseen.
- Käyttäjä voi hakea tietoja eri aluetasoilta.
- Tietoja löytyy kokoelmasta, hankinnasta, poistoista, lainlista, asiakkaista, kuluista, aukiolotunneista, tapahtumista, käyttäjäkoulutuksesta, henkilöstöstä, taloudesta jne.
- Kannasta saa myös valmiiksi laskettuja mittareita.

Yleisten kirjastojen tilastotietokannasta saatavien tietojen hyödyntäminen kehittämisessä

- Kaikki vastanneet kirjastot kertoivat käyttävänsä tilastotietokannan tietoja hyväkseen, etenkin samankokoisten kirjastojen tiedot kiinnostivat. Tietoja käytetään toiminnan suunnittelussa ja kehittämisessä, sekä sisäiseen tiedottamiseen että ulospäin tiedotettaessa.
- Suurin osa vastaajista käyttää tilastotietokannan vertailutietoja tiedottaakseen toiminnastaan lautakunnan jäsenille, yleensäkin poliittisille vaikuttajille sekä kunnan muulle henkilöstölle.
  - ”Kyllä, vertailukaupunkien tietoja kerätään johdolle ja päättäjille.”
  - ”Käytämme hyödyksi sekä isoista kaupungeista tehtyjä vertailuja että alueella tehtyjä vertailuja.”
  - ”Käytetään sekä päättäjille että oman henkilökunnan sisäiseen tiedottamiseen.”
- Jotkut vastaajat totesivat, että tilastojen käyttö ei kuitenkaan ole tarpeeksi systemaattista.

Tilastojen hyödyntäminen kokoelmatyössä

- Puolet vastaajista kertoi, että he voivat hyödyntää yleisten kirjastojen tilastotietokantaa kirjastojen kokoelmatyössä.
- Tilastotietokannan avulla tutkitaan aineiston kiertonopeuksia ja vertaillaan niitä muiden kirjastojen tuloksiin.
- On selvitetty kokoelmien kokoa, sisältöä ja kehitystä pidemmällä aikajaksolla, jolloin on saatu esiin kehityssuuntia.
- Tilastotietokannan avulla on kartoitettu ja arvioitu kokoelmia, mikä on ollut pohjana kirjaston kokoelmapolitiikan tekemiseen.
- Koska tilastotietokannassa ei ole toimipistekohtaisia tietoja, kokoelmien arviointi tapahtuu lähinnä kirjastojärjestelmästä saatavien tietojen avulla.
- Tilastojen hyödyntämisen kokoelmatyössä ajatellaan lisääntyvän ja tulevan systemaattisemmaksi.

Kirjastojärjestelmästä saatujen tietojen käyttö

- Kaikki vastaajat keräsivät järjestelmästä vuosittain tilastotietoja kokoelmasta.
- Kirjastoissa kerätään kokoelma-, laina-, hankinta- ja poistotietoja toimipisteittäin, aineistolajeittain, usein myös luokittain tai erikseen aikuisten ja lasten aineistosta, joskus kielittäin.
- Kokoelmatietoja käytetään hyödyksi hankinta- ja poistotyössä.
- Yhdessä kirjastossa kerrottiin, että
”kokoelmasta laaditaan luokittain kiinnostavuusindeksejä, jotka otetaan huomioon hankinnan profiloinnissa.”
- Kirjastossa saatetaan laatia ”toimipistetasoiset tavoitteet kokoelmapolitiikassa” sekä tutkia systemaattisesti ”kysyntää ja tarjontaa”.
- Tavoitteena voi olla keskitetympi kokoelmapoliittinen ohjaus tai maakunnallisen kokoelmapolitiikan laatiminen.
- Erään kirjaston julkaistussa kokoelmapolitiikassa todetaan, että
”kokoelmien arviointi toteutetaan vuosittain edellisen vuoden tilastojen valmistuttua.”

Väestötilastojen hyödyntäminen kokoelmatyössä

- Kirjastoilla oli kohtuullinen tuntuma siihen, millaista väestöä asuu kirjastojen toiminta-alueilla, oli selvitelty väestön ikärakenne, lasten lukumäärä, alueen koulut ja päiväkodit, väestön kielijakauma ja myös muita erityispiirteitä (esim. hyvät metsästysmaastot!).
- Jotkut kirjastot hyödynsivät tietoja myös väestön sosioekonomisesta ja kulttuurisesta taustasta ja maahanmuuttajataustaisen väestön osuudesta.
- Suurin osa kirjastoista sanoi hyödyntävänsä väestötietoja kokoelmatyössä varsin vaihtelevasti, epäsystemaattisesti tai korkeintaan ”mutun” perusteella.
- Vain neljäsosa vastanneista kirjastoista kertoi, että väestötilastojen käyttö on osa ”kokoelmapolitiikan suunnittelua” tai että juuri valmistuneessa kokoelmapolitiikassa on hyödynnetty väestötilastoja.
- Kysymys väestötietojen hyödyntämisestä kokoelmatyössä aiheutti itsekriittisiä kommentteja:
  - ”Tarkemmalle tilastolliselle työlle on totisesti tarvetta.”
  - ”Jälleen kerran: emme käytä ehkä niin systemaattisesti kuin mitä voisimme tehdä.”
- Seinäjoen kirjaston kokoelmapolitiikan teossa hyödynnetty laajasti väestötietoja.

Alueittaisten väestötietojen käyttö toimipisteiden sijainnin suunnittelussa

- Kaikki kirjastot saavat halutessaan käyttöön väestötietoja alueittain, aluejaon tarkkuus sen sijaan vaihtelee paljon.
- Kirjastot hyödyntävät toimipistesuunnittelussaan ja kirjastoautojen reittien suunnittelussa alueittaisia ikäryhmittäisiä väestöennusteita.
- Kirjastopisteiden saavutettavuudesta oli tietoja puolella vastanneista.
- Saavutettavuuskarttoja on tehty myös kevyen liikenteen väyliä hyödyntäen, esim. asukkaista alle kahden kilometrin päässä kiinteästä kirjastosta.
- Jotkut vastaajat totesivat, että saavutettavuuskarttoja varmaan saataisiin pyydettyäessä.
- Yksi vastaaja kertoi, että heillä saavutettavuuskarttoja käytetään kirjastoverkon karsintaan.

Kävijälaskurin tietojen käyttö suunnittelussa

- 11 kirjastoa ilmoitti, että kävijälaskurit ovat käytössä kaikissa toimipisteissä, 5 ilmoitti, ettei niitä ole joka paikassa.
- Kaikki vastaajat ilmoittivat, että kävijälaskurien antamat tiedot vaikuttavat aukioloaikojen suunnitteluun ainakin jollakin tasolla.
- Monilla on laskureista ”karvalakkimalleja”, joista ei saa tietoja tunneittain.
- Kävijälaskureista saatuja tietoja käytetään myös työvuorosuunnitteluun.
- Kirjastojärjestelmästä saadut tiedot lainoista tunneittain vaikuttavat monesti aukioloaikojen suunnitteluun.
- Useat kirjastot suunnittelevat hyödyntävänsä jatkossa enemmän kävijätietoja.
- Tarkempaan kävijäseurantaan on tarvetta ennen kaikkea tiukentuneen taloustilanteen vuoksi.

Mittareiden käyttö henkilöstömitoituksessa

- Lainat/työntekijä/vuosi-mittaria on käytetty kirjastoissa eri toimipisteiden henkilöstösuunnittelussa, jotkut mainitsevat mittariksi myös kävijät/htv.
- Vastauksissa korostetaan, että henkilömitoitukseen vaikuttavat myös muut tekijät, esim.
  - Henkilökunnan osaaminen
  - Aukioloajat
  - Kirjaston sijainti
  - Tilat
  - Kouluyhteistyö
  - Muu asiantuntijapalvelu
  - Verkkotietopalveluun osallistuminen
- Automaattien käyttöä henkilöstömitoitukseen vaikuttavana tekijänä ei maininnut kukaan.
- Suoraviivaisten johtopäätösten tekeminen henkilöstön mitoitukseen on hankalaa, silti monet totesivat, että henkilöstön mitoitusta eri yksiköissä olisi arvioitava tarkemmin.

Kyselyn antama kuva tilastojen hyödyntämisestä

- Kirjastoissa on hyödynnetty monenlaisia tilastoja, mutta toiminta vaihtelee paljon kirjastoittain.
- Valmiita mittareita toiminnalle kaivataan.
  - ”Kirjastojen osalta tulisi olla yhteisesti sovitut valtakunnalliset indikaattorit.”
  - ”Apuvälineitä kaipaisin erityisesti kirjaston vaikuttavuuden arviointiin.”
- Harva kirjasto on tyytyväinen siihen, miten tilastoja hyödynnetään oman toiminnan kehittämisessä.
  - ”Meillä on tässä suhteessa parantamisen varaa.”
  - ”Tilastojen käyttö ei ole systemaattista.”
- Kaikki vastaajat korostivat kuitenkin tilastojen merkitystä kehittämisessä.
  - ”Itse pidän tilastoista saatavia tietoja erinomaisen tärkeinä.”
  - ”Tilastotiedot ovat äärettömän tärkeitä. Niistä saa faktaa toiminnan kehittämiseen ja resurssien perusteluiksi.”

Kommentit kyselystä

- ”Aiheellinen kysely, tuli tätäkin mietittyä.”
- ”Hyvä keskustelunavaus! Mielenkiintoinen tilaisuus tulossa joulukuun alussa.”
- ”Varsin mielenkiintoinen näkökulma. Olisi kiinnostavaa käyttää tilastoja laajemmin hyväksi.”
- ”Tämä on sitä hyvää keskustelua ja kysymysten asettelua, mitä pitäisi olla enemmän!”

Kiitos kyselyn vastaajille

Helsingin kaupunginkirjasto, Jouni Juntumaa
Hämeenlinnan kaupunginkirjasto, Jaana Käki
Joensuun seutukirjasto, Rebekka Pilppula
Kajaanin kaupunginkirjasto, Erkki Romppainen
Kokkolan kaupunginkirjasto, Susann Forsberg
Kouvolan kaupunginkirjasto, Merja Sali
Kuopion kaupunginkirjasto, Marja Tiittanen-Savolainen
Lahden kaupunginkirjasto, Marja Malminen
Oulun kaupunginkirjasto, Maija Saraste
Porin kaupunginkirjasto, Asko Hursti
Porvoon kaupunginkirjasto, Aleksi Haapanen
Rovaniemen kaupunginkirjasto, Salla Erho
Seinäjoen kaupunginkirjasto, Mervi Heikkilä
Tampereen kaupunginkirjasto, Paula Rautaharkko
Turun kaupunginkirjasto, Kalle Varila
Vaasan kaupunginkirjasto, Marja Mikola

Lisätietoja: maija.saraste@ouka.fi

